

De nadelen van de derde methode bleken ten institute overduidelijk in de jaren waarin Presser zijn werk *Ondergang. De vervolging en verdelging van het Nederlandse Jodendom* schreef – hij had per onderwerp een blootnootpagina gevuld met verwijzingen naar de passages in documenten en publikaties waar hij iets over dat onderwerp had gevonden. Was hij aan dat onderwerp toe, dan moesten uit de collecties van het instituut alle desbetreffende documenten en publikaties naar hem toe gebracht worden. Was hij met dat onderwerp klaar, dan werden die documenten en publikaties weer opgeborgen (andere onderzoekers hadden ze ook nodig). Voor het volgende onderwerp had hij dan weer andere maar vaak ook dezelfde documenten en publikaties nodig – er zijn er geweest die in de jaren waarin hij schreef, tientallen malen naar hem toe gebracht en even vaak weer opgeborgen moesten worden. Dit gebeuren versterkte mijn overtuiging dat ik voor mijn eigen opdracht het beste het 'fiche'-systeem kon volgen.

'Het voordeel van dit systeem is', schreef ik in mijn verslag over het tweede kwartaal van '57 (ik was toen ruim twee jaar met mijn onderzoek bezig),

'dat men bij het schrijven van het manuscript de oorspronkelijke collecties niet meer nodig heeft. Werkt men niet met deze fiches, dan moet men voor iedere alinea uit dozijnen collecties een vracht stukken aanslepen; voor de volgende alinea heeft men dan weer andere stukken nodig. Door dit alles zou de compositorische arbeid voortdurend geremd worden.

Een belangrijk psychologisch gevolg van de door mij gekozen werkwijze is, dat ik mijn geheugen thans niet met details behoef te bezwaren. Ik weet dat datgene wat ik misschien over vijf of zes jaar, of nog later, opnieuw onder ogen moet krijgen, nu al vastgelegd is. Wat ik wèl poog vast te houden, zijn algemene indrukken, uit het contact met de materie voortvloeiend. De moeite, ook bijzonderheden bewust in het geheugen te fixeren, neem ik mij niet; zou ik dat wel doen, dan zou mijn geest na korte tijd bezwijken. De verantwoordelijkheid voor het te schrijven werk drukt op zichzelf al zwaar genoeg. In technische zin brengt het fiche-systeem een belangrijke, ja onmisbare verlichting van zorg.'

Er rijst een vraag: hoe weet men wat men wèl *c.q.* niet op 'fiches' moet laten vastleggen (of waarnaar men wèl of niet moet verwijzen)? Men laat datgene vastleggen waarvan men denkt: dat *kan* ik nodig hebben. Die

¹ Kwartaalverslag 1957 II, p. 5-6.